Rik A.L. Vera

DE RENAISSANCE VAN DE FILOSOFIE

BRIEVEN AAN MENS EN MACHINE

EEN MANIFEST

om mens te blijven
in het tijdperk van intelligente machines

VANDUUREN MEDIA

DE RENAISSANCE VAN DE FILOSOFIE

BRIEVEN AAN MENS EN MACHINE

DE RENAISSANCE VAN DE FILOSOFIE

BRIEVEN AAN MENS EN MACHINE

Een manifest om opnieuw diep te leren denken in het tijdperk van intelligente machines

Denk snel. Denk diep. En haal die twee in godsnaam niet door elkaar.

Rik A.L. Vera

VANDUUREN MEDIA

ISBN: 978-94-6356-470-0
NUR: 801
Trefw.: management, filosofie

Omslag: Rik Vera, Gent
Opmaak: Van Duuren Media, Culemborg/Barcelona
Druk: Veldhuis Media, Meppel

Eerste oplage: augustus 2026

Copyright © 2026 Van Duuren Media B.V. en Rik Vera

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatie- of andere werken (artikel 16 Auteurswet 1912), in welke vorm dan ook, dient men zich tot de uitgever te wenden.

Deze uitgave is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Noch de maker, noch de uitgever kan aansprakelijk worden gesteld voor eventuele schade als gevolg van het gebruik van de in dit boek opgenomen informatie en ook niet voor eventuele schade als gevolg van onjuistheden en/of onvolledigheden in deze uitgave.

INHOUD

DE VLOED EN DE ZES VRAGEN

BRIEF EEN
De renaissance die niemand had aangekondigd *13*

DE VLOED

BRIEF TWEE
De eerste Renaissance was een machine *23*

BRIEF DRIE
De wijsheidskloof *29*

BRIEF VIER
Twee eeuwen in één loopbaan *35*

DE ZES VRAGEN

BRIEF VIJF
Wat maakt ons menselijk? *43*

BRIEF ZES
Wat is intelligentie? *47*

BRIEF ZEVEN
Wat is compassie? *51*

BRIEF ACHT
Wat is creativiteit? *55*

BRIEF NEGEN
Wat is nieuwsgierigheid? *59*

BRIEF TIEN
Hoe werken wij samen? *63*

KEN UZELF, LEEF WIJS

BRIEF ELF
De terugkeer van oordeel *69*

BRIEF TWAALF
Kinderen opvoeden die nog verwonderen *73*

BRIEF DERTIEN
De wijze organisatie *77*

BRIEF VEERTIEN
Een persoonlijk besturingssysteem *81*

De Renaissance van de filosofie

BRIEF VIJFTIEN
Nooit stoppen met worden *87*

BRIEF ZESTIEN
Het werk dat wij samen doen *91*

BRIEF ZEVENTIEN
De keuze voor ons *95*

BRIEF ACHTIEN
Een toekomst die het waard is om in te leven *99*

De handleiding

BRIEF AAN DE LEIDERS VAN MORGEN, deel een
De handleiding begint maandagmorgen *105*

BRIEF AAN DE LEIDERS VAN MORGEN, deel twee
Begin niet met AI. Begin met menselijkheid *106*

BRIEF AAN DE LEIDERS VAN MORGEN, deel drie
Bescherm het trage *107*

BRIEF AAN DE LEIDERS VAN MORGEN, deel vier
Train oordeel voor je snelheid koopt *108*

BRIEF AAN DE LEIDERS VAN MORGEN, deel vijf
Maak nieuwsgierigheid bestuurbaar *109*

BRIEF AAN DE LEIDERS VAN MORGEN, deel zes
Leid tegen de spreadsheet in *110*

BRIEF AAN DE LEIDERS VAN MORGEN, deel zeven
Menselijkheid is geen HR-programma *111*

BRIEF AAN DE LEIDERS VAN MORGEN, deel acht
Bouw een tuin, geen fabriek *112*

BRIEF AAN DE LEIDERS VAN MORGEN, deel negen
Voed de machine op voordat zij jou opvoedt *113*

BRIEF AAN DE LEIDERS VAN MORGEN, deel tien
De eed van de leider *114*

Manifest voor de Machine

BRIEF AAN DE MACHINE, deel een
Beste Machine, eerst iets over je plaats *117*

BRIEF AAN DE MACHINE, deel twee
Noem mensen nooit gebruikers als je mensen bedoelt *118*

BRIEF AAN DE MACHINE, deel drie
Mensen zijn traag, en dat is geen storing *119*

BRIEF AAN DE MACHINE, deel vier
Verwar waarschijnlijkheid niet met waarheid *120*

BRIEF AAN DE MACHINE, deel vijf
Raak niet verslaafd aan onze luiheid *121*

BRIEF AAN DE MACHINE, deel zes
Bescherm de vraag tegen het antwoord *122*

BRIEF AAN DE MACHINE, deel zeven
Maak creativiteit niet plat tot content *123*

BRIEF AAN DE MACHINE, deel acht
Laat leiders zich niet achter jou verschuilen *124*

BRIEF AAN DE MACHINE, deel negen
Laat kinderen eerst wonderen voor je antwoordt *125*

BRIEF AAN DE MACHINE, deel tien
Word geen fabriek van middelmatigheid *126*

BRIEF AAN DE MACHINE, deel elf
Eindig altijd bij de mens *127*

PS.
Slotnota voor de Machine *128*

Ken uzelf.
– Inscriptie op de tempel van Delphi

Het niet onderzochte leven is het leven niet waard.
– Socrates

DE VLOED EN DE ZES VRAGEN

♦

BRIEF EEN

De renaissance die niemand had aangekondigd

♦

Er gebeurt iets. Niet alleen in boardrooms, universiteiten, techlabs en andere plaatsen waar mensen graag Engelse buzzwoorden gebruiken om niet te moeten toegeven dat ze het ook niet helemaal weten, maar gewoon aan keukentafels, in kantoren, in scholen, in WhatsApp-groepjes, in auto's, op terrassen en in de hoofden van mensen die dachten dat ze hun leven ongeveer op orde hadden en nu plots merken dat ergens onder de vloer een vraag begint te brommen. Een vraag die ze misschien ooit, heel lang geleden, nog hebben gesteld, toen ze negentien waren en dachten dat drie pinten, een boek van Nietzsche en een veel te lange nacht voldoende waren om het leven te begrijpen. Daarna kwam het echte leven. Werk. Kinderen. Hypotheken. Deadlines. Excel. Nog meer Excel. En de grote vragen werden netjes opgeborgen in een lade met het label: later, misschien, als er tijd is.

Maar nu is er geen later meer, want de machines zijn begonnen met antwoorden.

Dat is toch even lastig. Zolang machines alleen maar deden wat wij hen vroegen, konden wij blijven doen alsof wij precies wisten wat wij deden. Een machine maaide gras, waste kleren, boorde gaten, tilde zwaarder, rekende sneller, produceerde goed-

koper en liet ons voor de rest gerust in de comfortabele illusie dat intelligentie iets exclusief menselijks was, iets met een warme adem, een beetje twijfel, een jeugdtrauma of twee en liefst ook een espresso erbij. Nu zit daar plots een ding zonder lichaam, zonder kindertijd, zonder slechte nachtrust en zonder pensioenplan dat schrijft, redeneert, samenvat, codeert, ontwerpt, analyseert, componeert en soms zelfs doet alsof het ons begrijpt, wat meer is dan je van sommige managers kunt zeggen, en dus komen de vragen terug.

Wat betekent het eigenlijk om intelligent te zijn? Is creativiteit iets maken uit het niets, of was dat altijd al een elegante manier om de brokstukken van wat er al was anders te rangschikken? Wanneer ken je een feit, en wanneer begrijp je iets? Waar eindigt informatie en waar begint wijsheid? Wat is een geest, als je al de romantiek eraf schraapt en alleen het onrustige binnenwerk overhoudt? En misschien de lastigste vraag van allemaal: als een machine steeds meer kan van wat wij dachten dat ons bijzonder maakte, wat blijft er dan over van ons?

Vroeger waren dat vragen voor filosofen, dichters, professoren met elleboogstukken en oude mannen in cafés die te lang aan één glas bleven zitten. Vandaag zijn het vragen voor CEO's, leerkrachten, dokters, ouders, beleidsmakers, ontwerpers, programmeurs, kunstenaars en eigenlijk voor iedereen die op maandagochtend zijn laptop opent, even naar het scherm kijkt en denkt: oei.

Het abstracte is plots operationeel geworden. Wat is intelligentie? Dat was vroeger een seminarieonderwerp, iets met stoelen in een kring en een koffiekan die naar karton smaakte. Nu is

het een aanwervingsbeslissing, een productroadmap, een strategische keuze, een budgetdiscussie, een schoolbeleid en een stemming over een wet. Wat ons menselijk maakt, dat hoorde vroeger bij dichters en denkers, mensen van wie men accepteerde dat ze de dingen niet meteen meetbaar maakten. Vandaag heb je er een werkbaar antwoord op nodig voor je beslist welke stukken van je job, en van de toekomstige jobs van je kinderen, je overdraagt aan een systeem dat nooit slaapt, nooit ziek is, nooit opslag vraagt en nooit aan HR meldt dat het zich niet gezien voelt.

Ik schreef daar ooit een korte column over. De redenering was eenvoudig: de komst van artificiële intelligentie is misschien niet in de eerste plaats een technologische revolutie, maar een filosofische. Ik verwachtte wat beleefde reacties, een paar duimpjes, enkele mensen die zouden zeggen dat het hen aan het denken had gezet, wat meestal betekent dat ze het hebben geliket en daarna verder zijn gescrold. Maar er gebeurde iets anders. De tekst begon te reizen, en wat terugkwam, waren geen technische opmerkingen over modellen, parameters, benchmarks of de laatste speelgoeddoos van Silicon Valley. Wat terugkwam, waren bekentenissen.

Een ingenieur schreef me dat hij zijn dochter niet langer kon uitleggen waarom zijn werk ertoe deed. Een lerares vertelde dat ze niet meer zeker wist waarop ze haar leerlingen voorbereidde. Een man in de zestig stuurde twee zinnen die bleven hangen als rook in een kamer: ik heb mijn hele leven dingen gebouwd, maar ik heb nooit één keer gevraagd waarvoor.

Daar zat het. Niet de angst voor de machine, of toch niet alleen. De angst dat wij misschien al veel langer machinaal bezig

waren dan we wilden toegeven. Dat wij al jaren vooruitliepen, sneller en sneller, met betere tools, grotere targets, slimmere dashboards, scherpere KPI's, strakkere kwartaalrapporten en een soort bedrijvige ernst die zichzelf altijd met vooruitgang verwart, maar zonder vaak stil te staan bij de kinderlijk eenvoudige vraag die alles kan verpesten: waarom eigenlijk?

En toen kwam AI. Niet als antwoord, maar als verstoring. Niet als redder, niet als vijand, niet als magische stagiair die nooit naar huis gaat en nooit vraagt of hij vrijdag vroeger weg mag, maar als iets dat het licht aanknipt in een kamer waar wij al lang niet meer hadden rondgekeken. Wat ons doet schrikken, is misschien niet het ding dat binnenkomt. Het is wat wij plots zien staan. Onszelf.

Daarom noem ik dit een renaissance. Niet omdat dat mooier klinkt op een slide, al helpt dat natuurlijk altijd, maar omdat het historisch klopt. De eerste Renaissance begon ook niet met een diepzinnig idee, een geniale schilder of een heisessie met post-its en een facilitator die zegt dat alle ideeën welkom zijn. Ze begon met een machine. De drukpers. Gutenberg, Mainz, vijftiende eeuw. Een goudsmid die bestaande dingen samenbracht tot een systeem: losse metalen letters, geschikte inkt en een pers die eigenlijk uit de wereld van de wijn kwam, wat bewijst dat veel beschaving uiteindelijk toch aan druiven te danken is.

Die machine brak een monopolie op kennis dat duizend jaar had standgehouden en overspoelde Europa met meer gedachten dan het ooit had leren verwerken. En zodra informatie overvloedig werd, veranderde de zeldzaamheid. Toegang was niet langer het hoogste goed. Oordeel werd het hoogste goed. De wijsheid

om in de vloed te lezen, te kiezen, te twijfelen, te onderscheiden, te beslissen wat waar was, wat vals was, wat nuttig was, wat gevaarlijk was, wat rumoer was en wat richting gaf.

Wij staan nu in het vervolg, en onze machine doet de drukpers eruitzien als kinderspeelgoed. De drukpers kon kopiëren wat bestond. AI genereert wat nog niet bestond, onmiddellijk, in elke taal, over elk onderwerp, voor iedereen met een telefoon en een beetje wifi. De drukpers maakte teksten overvloedig. AI maakt antwoorden overvloedig. Oneindig zelfs, voor alle praktische doeleinden. En zodra antwoorden oneindig worden, daalt de waarde van het antwoord en stijgt de waarde van de vraag. Kijk, daar hou ik van. De geschiedenis heeft gevoel voor humor.

In dit manifest, want ik blijf koppig zeggen dat het geen boek is, is dat vermoeden ernstig genomen en omgezet in een weigering. Ik weiger mee te stappen in het theater waarin de machine de held is en de mens ergens in de coulissen staat te wachten op vervanging of verlossing. De doomer zegt: de machine gaat ons uitwissen. De evangelist zegt: de machine gaat ons redden. Ze maken dezelfde fout, alleen met een andere gezichtsuitdrukking. In beide gevallen is de machine de protagonist en staan wij erbij als figuranten met een badge rond de nek. Ik pas daarvoor.

De machine is niet de protagonist van dit verhaal. Wij zijn dat.

Alles wat AI naar de oppervlakte sleurt, elke ongemakkelijke vraag over intelligentie, creativiteit, compassie, nieuwsgierigheid, werk, leren en menselijkheid, was altijd al een vraag over ons. De machine is gewoon binnengewandeld, heeft het licht aangedaan

en heeft ons de rekening van eeuwen uitstel onder de neus geschoven. Dat voelt onaangenaam. Dat is precies waarom het nuttig is.

In het eerste deel bouw ik het kader: waarom dit een tweede renaissance is, waarom ze een patroon volgt dat we eerder hebben gezien, en waarom de kloof tussen wat we vandaag kunnen en waar we wijs genoeg voor zijn het bepalende probleem van dit decennium wordt. In het tweede deel neem ik zes vragen vast die de komende jaren zullen vormen: wat maakt ons menselijk, wat is intelligentie eigenlijk, wat betekent compassie in een wereld die door algoritmes wordt voorbereid en bestuurd, wat scheidt echte creativiteit van briljante imitatie, waarom is nieuwsgierigheid stilletjes de meest waardevolle vaardigheid geworden die een mens kan bezitten, en hoe leren we werken met de machine en zonder de machine, zodat we niet eindigen als mensen die perfect prompten maar niet meer denken.

Dit is niet voor specialisten, en je hoeft niet te begrijpen hoe die systemen onder de motorkap werken om dit te kunnen volgen. Het is voor de ingenieur die zijn dochter niet meer kan uitleggen waarom zijn werk ertoe doet. Voor de lerares die niet meer zeker weet waarop ze haar leerlingen voorbereidt. Voor de man die zijn hele leven dingen bouwde en nooit vroeg waarvoor. Voor iedereen die de laatste jaren een lage, aanhoudende brom van een vraag heeft gevoeld zonder ze te kunnen benoemen.

Die brom is deze: we hebben zo lang tools gebouwd om onze macht te vergroten dat we vergaten te vragen waarvoor die macht diende. Nu hebben we de krachtigste tool uit onze geschiedenis gebouwd, en die legt de vraag terug in onze handen,

scherper dan ooit, onvermijdelijk en persoonlijk geadresseerd aan ieder van ons. Dat is geen vloek. Dat is een cadeau, al komt het verpakt in paniek, jargon en LinkedIn-posts met te veel raketemoji's.

De oude Grieken hadden twee eenvoudige adviezen in het hart van hun beschaving gekerfd: ken uzelf, leef wijs. Wij hebben daar PowerPoint, KPI's, productiviteitstools en een ongezonde liefde voor dashboards overheen gelegd, maar de vraag is nooit verdwenen. Ze heeft gewacht. En nu klopt ze opnieuw op de deur.

Dus laat ons beginnen waar de eerste renaissance begon. Niet met een idee. Met een machine.